

АНАЛІЗ АСИМЕТРИЧНОСТІ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ УКРАЇНИ З ЄС

О. В. Козирєва

к.е.н., доцент

Національний фармацевтичний університет

kos_74@bk.ru

У статті наведено результати дослідження, метою якого було визначення потенційних вигод для України від її співробітництва з ЄС. Виділено основні напрями, за якими виявляється асиметрія Угоди про Асоціацію України з ЄС. На підставі проведеного дослідження зроблено висновки та рекомендації щодо покращення ситуації стосовно політично-юридичних аспектів і питань безпеки, економічних аспектів, переміщення капіталів та робочої сили.

Ключові слова: асиметрія, зовнішня торгівля, СОТ, ЄС, експорт, імпорт, тарифні ставки.

АНАЛИЗ АСИММЕТРИЧНОСТИ СОГЛАШЕНИЯ ОБ АССОЦИАЦИИ УКРАИНЫ И ЕС

В статье приведены результаты исследования, целью которого было определение потенциальных выгод для Украины от ее сотрудничества с ЕС. Выделены основные направления, по которым имеет место асимметрия в Соглашении об Ассоциации Украины с ЕС. На основании проведенного исследования сделаны выводы и предложены рекомендации по улучшению ситуации в области политико-юридических аспектов и вопросов безопасности, экономических аспектов, перемещения капиталов и рабочей силы.

Ключевые слова: асимметрия, внешняя торговля, ВТО, ЕС, экспорт, импорт, тарифные ставки.

ANALYSIS OF ASYMMETRICAL AGREEMENT on ASSOCIATION OF UKRAINE AND EU

The study determines the potential benefits for Ukraine from its cooperation with the EU. It shows that there is asymmetry between Ukraine Association Agreement with the EU. On the basis of the conducted study the article concludes and offers recommendations on improvement of the situation regarding political and legal aspects, security and economic issues, movement of capital and labor.

Key words: asymmetry, foreign trade, WTO, EU, export, import, tariff rates.

Постановка проблеми. Глобалізаційні процеси, посилення регіональної економічної та політичної інтеграції є визначальною характеристикою сучасної світової економіки. Забезпечення національної конкурентоспроможності у глобальному масштабі, визначення найбільш актуальних проблем економічного розвитку і напрямів їх вирішення стають для України дедалі гострішими.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема регіональної інтеграції вивчалася низкою українських учених і фахівців-практиків, таких як: В. Гесць, В. Точилін, В. Сіденко, І. Кліменко, О. Федірко, І. Ус, Т. Осташко, Л. Волощенко, І. Кобута, В. П'ятницький, І. Бураковський, В. Мовчан, Д. Ляпін, С. Козьяков, А. Гончарук, Н. Ничай та багатьма іншими [2–8].

Постановка завдання. У більшості досліджень аналізуються тенденції інтеграційних процесів, прогнозуються перспективи розвитку конкретних інтеграційних об'єднань. Водночас, в умовах поглиблення інтеграції України до ЄС виникає необхідність подальших наукових досліджень, пов'язаних з аналізом можливостей і загроз від Угоди про Асоціацію України з ЄС, що й обумовило актуальність обраної теми дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зміни у світовій економіці, соціально-політична нестабільність у багатьох регіонах світу визначають необхідність інтеграції України до світового економічного простору.

На рис. 1 наведено авторський аналіз умов Угоди про Асоціацію України з ЄС з точки зору можливостей і загроз для України.

Асиметричність Угоди про Асоціацію України з ЄС виявляється у такому.

І. Питання політико-юридичних аспектів і питання безпеки.

Особливості відносин асоціації з Україною ґрунтуються на вкорінених принципах і традиціях ЄС, а саме:

– угоди про асоціацію є найбільш просунутим видом міжнародних угод, які ЄС може укласти з третіми країнами, з якими ЄС готовий розвивати міцні тривалі союзницькі відносини, що ґрунтуються на взаємній довірі та повазі до спільних цінностей;

– у практиці ЄС угоди про асоціацію найчастіше укладалися з метою підготовки асоційованої країни до набуття членства в ЄС;

– системі загальних принципів.

Отже, укладаючи Угоду про асоціацію, Україна заявляє свою рішучість перейти до нової якості: від пострадянської країни, яка вимушена дотримуватись згаданих принципів під страхом бути ізольованою від цивілізованого світу, до країни – інтегральної складової цивілізованого світу, призначення якої полягає в удосконаленні і поширенні цих принципів.

Водночас Угода про асоціацію має низку негативних юридичних аспектів для України, а саме:

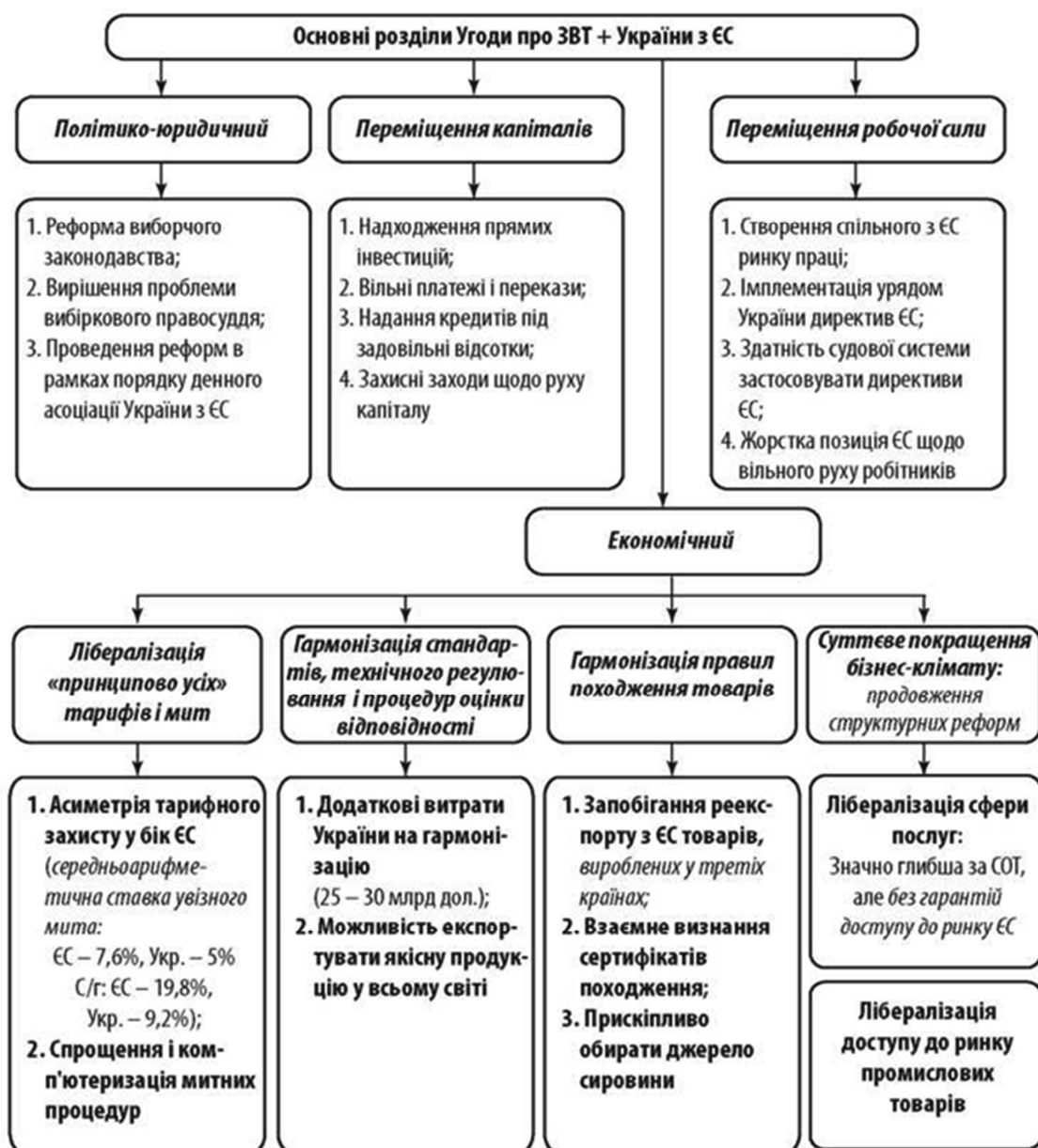

Рис. 1. Асиметрія умов Угоди про Асоціацію України з Європейським Союзом.
Складено автором

– укладення Угоди не означає набуття «асоційованого членства» в ЄС (якого просто не існує), хоча асоційована країна до певної міри долучається до реалізації завдань, для яких і був створений ЄС;

– в Угоді відсутня вказівка на перспективи членства України в ЄС, що суттєво віддаляє Україну від досягнення кінцевої мети – набуття повного членства в ЄС у середньостроковій перспективі;

– за відсутності вказівки на перспективу членства України в ЄС створення розширеної ЗВТ розглядається як локомотив інтеграції України у внутрішній ринок ЄС і подальшої інтеграції в інституціональні структури ЄС (тобто це значно більш трудомісткий і довготривалий шлях до повноцінної інтеграції);

– неодноразове наголошення в тексті Угоди на важливість забезпечення сторонами верховенства

права викликано тим, що у ціннісному аспекті верховенство права є головним інструментом консолідації демократії (у всіх пострадянських країнах установлення самої лише електоральної демократії не забезпечує ефективності та успішності розвитку держави). Ігнорування договірною стороною (перш за все Україною) цього принципу перетворює Угоду на нежиттєздатний документ, що, відповідно, передбачає процедуру припинення її дії.

Найважливішою подією у процесі реалізації Угоди стало парафування її тексту, що відбулося у два етапи в першій половині 2012 р.

Після буремних подій кінця 2013 – початку 2014 рр. відбулося декілька принципово важливих змін у розумінні політико-юридичних питань і питань безпеки, які є складовою Угоди про Асоціацію України з ЄС.

До 21 березня 2014 р. тривав переговорний процес вироблення тексту договору на рівні експертів, уповноважених на це сторонами, які беруть участь у переговорах, — Україною, ЄС і його членами.

Політичні лідери 29 європейських держав і Європейського Союзу домовилися про «підписання політичної частини Угоди про асоціацію». При цьому відбулося підписання двох документів:

— «політичних положень» Угоди про Асоціацію — преамбули, ст. 1, розділів I (ст. 2 і 3), II (ст. 4 — 13) і VII (ст. 460 — 486),

— Заключного акта саміту між Україною, з одного боку, і ЄС та його державами-членами — з іншого, щодо Угоди про асоціацію.

Водночас для України виникають два питання:

1. Чи відбудеться підписання економічної частини Угоди про Асоціацію (насамперед положень про створення глибокої і всеосяжної зони вільної торгівлі)?

2. Коли і яким чином почнеться тимчасове застосування Угоди?

Хоча ЄС запевняє у своїй політичній волі завершити процес підписання в найкоротший термін після президентських виборів в Україні, але Заключний акт містить виключно політичні зобов'язання. У зв'язку з цим сьогодні існує дві групи ризиків для України [1]:

1) можливого небажання сторони ЄС перейти до другого етапу підписання.

У цьому випадку можливі два основні шляхи розвитку ситуації:

— якщо Україна наполягатиме на цілісності документа, то процес завершення підписання буде заблоковано на невизначений час;

— якщо ж сторони досягнуть нової домовленості, що процес підписання було завершено під час підписання його політичної частини, то Угода про асоціацію з 21 березня 2014 р. перетвориться на «недоасоціацію», через загрозу появи якої і виникла громадська дискусія в Україні;

2) існує ризик переривання процесу підписання. Наприклад, якщо Україна або держава — член ЄС ратифікують Угоду про асоціацію в обсязі, підписаному 21 березня. Тобто однозначно безпроблемною є ратифікація тільки всієї Угоди після завершення другого етапу підписання;

— підписання Угоди, що відбулося 21 березня, не означає отримання Україною перспективи членства в ЄС. Ні Європейський Союз, ні інституції ЄС, ні держави — члени ЄС не можуть дати юридичне зобов'язання прийняти Україну в члени ЄС, оскільки немає правових засобів, за допомогою яких їх можна примусити до виконання такого зобов'язання. Треба підкреслити, що надання перспективи членства в ЄС є політичним зобов'язанням (хоча й таким, що породжує певні правові наслідки в рамках правопорядку ЄС). Звідси випливає, що відсутність відповідного положення в Угоді про Асоціацію не є формальною перешкодою для отримання Україною перспективи членства в майбутньому.

II. Економічні аспекти.

Центральним елементом економічної частини Угоди про Асоціацію України з ЄС є запровадження поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (або ЗВТ+) між Україною та ЄС, яка передбачає лібералізацію:

— торгівлі як товарами, так і послугами (що характерно для «класичної» ЗВТ);

— руху капіталів;

— руху робочої сили (частково).

Відмінною рисою ЗВТ+ між Україною та ЄС є здійснення комплексної програми наближення секторальних (у 28 сферах) законодавчих та підзаконних актів України (транспорт, енергетика, послуги, сільське господарство тощо) до відповідних стандартів ЄС. Це дозволить значною мірою усунути нетарифні (технічні) бар'єри у торгівлі між Україною та ЄС та забезпечити розширений доступ українських експортерів до внутрішнього ринку ЄС, який обслуговує 503,7 млн мешканців з рівнем середнього доходу у 39 тис. дол. на душу населення і, відповідно, мають високу купівельну спроможність порівняно з громадянами США.

Лібералізація торгівлі між Україною і ЄС приведе також до вдосконалення правил торгівлі на внутрішньому ринку відповідно до норм ЄС і розширення присутності європейських експортерів на українському ринку, що надасть можливість більш повного задоволення українців у якісних товарах.

Вимоги, які Україна повинна буде виконати для запровадження ЗВТ+ між Україною та ЄС, фактично співпадають з програмою потрібних для України реформ, що становитиме потужний імпульс для її загального розвитку.

Водночас створення ЗВТ+ між Україною та ЄС вимагатиме набагато більше зусиль, ніж проста зона вільної торгівлі. Її реалізація залежатиме від здатності української влади та бізнесу знайти баланс інтересів для досягнення цієї мети.

Крім того, можливий опір українських виробників промислових товарів, які вже постачають ці товари до країн США (і з якими погоджено усі стандарти), введенню нових (частіше більш жорстких) стандартів ЄС.

В рамках запровадження ЗВТ+ Україні необхідно взяти на себе чіткі зобов'язання щодо приведення у відповідність до європейської практики своєї політики в таких сферах: конкуренції; корпоративного управління; регулювання внутрішнього ринку; екологічної безпеки тощо.

З боку ЄС рух у напрямку створення розширеної ЗВТ з Україною вимагає реалізації відповідної політики підтримки, яка б включала: надання технічної допомоги; інвестиції в розвиток інфраструктури; підготовку кваліфікованих управлінських кадрів.

Угода про ЗВТ+ України з ЄС передбачає суттєве покращення бізнес-середовища в Україні, перехід до європейських стандартів і способів ведення бізнесу.

В рамках програм реформ 2012 – 2013 рр. українським урядом було зроблено перші помітні кроки з покращення інвестиційного клімату, включно з дерегуляцією підприємницької діяльності, вдосконаленням бюджетного та податкового законодавства. Зокрема, в 2012 р. було прийнято нову редакцію Митного кодексу і Рамкову стратегію митного співробітництва між Україною та ЄС, набув чинності новий Кримінальний процесуальний кодекс, схвалено Концепцію розвитку системи управління державними фінансами, започатковано неформальний Діалог Україна – ЄС з питань бізнес-клімату.

Передбачена Угодою про ЗВТ+ з ЄС лібералізація «принципово усіх» тарифів і мит (з урахуванням прав СОТ, обсягів і графіку виконання), приведе до:

- спрощення і комп'ютеризація митних процедур допоможе подолати корупцію і знизити час і витрати на оформлення, а отже, підвищиться ефективність роботи митниці. Крім того, передбачається надання технічної допомоги українським митникам з боку колег з ЄС;

- скасування чи суттєве зменшення митних тарифів для більш ніж 97 % тарифних ліній (або 95 % обсягу двосторонньої торгівлі між Україною та ЄС). При цьому скасування ввізних мит ЄС з більшості товарів відбудеться вже в перший рік дії Угоди (по 99 % тарифних ліній). Це сприятиме зниженню фактичних та адміністративних витрат бізнесу.

В той же час скасування Україною імпортного мита призведе до:

- необхідності переобладнання митниць і підготовки кадрів, що потребує додаткових витрат з держбюджету;

- безпосередньо вплине на скорочення надходжень до держбюджету України на суму імпортного мита на продукцію, що ввозиться з країн ЄС.

Крім того, ЄС запропонував Україні, як і іншим країнам, з якими він уклав угоди про ЗВТ, значну асиметрію тарифного захисту у бік ЄС, в першу чергу, по агропромислових товарах і продукції.

Так, традиційно вищі ставки спостерігаються в торгівлі сільськогосподарськими товарами, при цьому ринок ЄС захищений сильніше, ніж ринок України.

Відтак, зазначений підхід до формування ЗВТ+, який асиметрично вигідний ЄС, може створити для України серйозні виклики в аспекті економічного розвитку і, перш за все, для розвитку сектора сільськогосподарства і продовольства.

Передбачена Угодою про ЗВТ+ з ЄС гармонізація стандартів, технічного регулювання і процедур оцінки відповідності після її завершення в Україні відповідно до прийнятих норм в ЄС приведе до таких наслідків, як:

- збільшення можливостей експортувати українські товари не тільки до ЄС, а й до третіх країн, що суттєво посилить експортний потенціал держави;

- посилення позицій національного виробника і на внутрішньому ринку, що зокрема означатиме пропозицію якісної продукції українському споживачу;

- зростуть можливості імпортозаміщення, що разом із розширенням експорту сприятиме поліпшенню зовнішньоторговельного балансу;

- ЄС пропонує Україні можливість отримати часткову компенсацію своїх витрат на гармонізацію за рахунок фінансової і технічної допомоги з боку ЄС.

В той же час, додаткові витрати України на гармонізацію законодавства з нормами ЄС мають наслідком те, що:

- строки імплементації актів законодавства ЄС, які Україна зобов'язалася практично впровадити в рамках законодавства з нормами ЄС, складають від 2 до 7 років із моменту набуття Угодою про ЗВТ+ чинності (тобто дуже стислі для гігантського обсягу роботи з упровадження нової системи стандартів);

- сьогодні не зрозуміло, з яких джерел будуть покриватися відповідні витрати в Україні, оскільки державні фінанси недостатні навіть для підтримки поточної спроможності здійснення критично важливих соціальних виплат;

- відсутня достатня кількість кваліфікованих фахівців, спроможних у стислі терміни виконати завдання імплементації актів законодавства ЄС в рамках ЗВТ+.

III. Переміщення капіталів.

В рамках ЗВТ+ ЄС і України у сфері поточних платежів і руху капіталу сторони:

- зобов'язуються не обмежувати і дозволяти здійснювати будь-які платежі та перекази на поточний рахунок платіжного балансу між ЄС та Україною у вільно конвертованій валюті;

- повинні забезпечувати вільний рух капіталу, пов'язаного з надходженням прямих інвестицій, і ліквідацію або репатріацію цих інвестицій та будь-якого прибутку, що отримується з них. Це стане потужним додатковим аргументом на користь прямих іноземних інвестицій у виробництво товарів чи послуг, орієнтованих на експорт до країн ЄС, використовуючи наявні конкурентні переваги української економіки;

- повинні забезпечувати вільний рух капіталу, пов'язаного з наданням кредитів, які стосуються комерційних операцій, або наданням послуг, а також капіталу, пов'язаного з інвестиційним портфелем і фінансовими позиками та кредитами інвесторів іншої договірної сторони;

- можуть упроваджувати захисні заходи щодо руху капіталу між ЄС і Україною на термін, що не перевищує 6 місяців, якщо такі заходи є вкрай необхідними.

В той же час ціла низка передбачених Угодою заходів пов'язана з величезними інвестиціями, які навряд чи можуть бути покриті у суттєвій частині з фондів ЄС (особливо з урахуванням поточної фінансової напруги в Євросоюзі).

ЄС також поки що не підтримав ідею включення положень щодо посилення фінансово-технічної допомоги зі своїх структурних фондів безпосередньо в текст Угоди про ЗВТ+, оскільки остання має рам-

ковий характер та не повинна закріплювати якісь конкретні показники. Водночас Євросоюз не вважає постановку такого питання безперспективною в разі його оформлення за межами положень Угоди.

IV. Переміщення робочої сили.

Українська сторона наполягає на перспективі запровадження всіх «чотирьох свобод» у відносинах України з ЄС, тобто запровадження вільного руху робочої сили.

В Угоді Україна має певні можливості розширити свій доступ до участі у свободі руху працівників і пов'язаною з нею свободою здійснення економічної діяльності, на що впливатимуть такі чинники:

- економічні: рівень економічного розвитку України, обсяг торговельно-економічних зв'язків, ступінь інтегрованості її економіки у спільний ринок ЄС;
- політичні: рівень політичних відносин і пріоритетність України для ЄС.

Запровадження вільного руху робочої сили є найскладнішим завданням з усього переліку заходів, необхідних для створення спільного ринку праці між Україною та ЄС. Складність пояснюється об'єктивними причинами:

- внутрішнього характеру: поширення на Україну всіх чотирьох свобод, включаючи вільний рух осіб, вимагатиме від неї досягнення повної відповідності всьому пакету законодавства ЄС щодо спільного ринку на тому рівні, якого досягли країни Європейського Економічного Простору (ЄЕП). Приведення українських норм і стандартів у цій сфері у відповідність до ЄС є надзвичайно затратними. Головними проблемами є:
  - здатність українського приватного сектора пристосуватися до найбільш складних частин законодавства ЄС;
  - інституційна спроможність українського уряду регулювати імплементацію директив ЄС;
  - здатність української судової системи забезпечувати застосування директив ЄС;
  - залишається незрозумілим, у якому ступені Україна буде готова передати частину свого суверенітету ЄС, не маючи доступу до процесу прийняття рішень усередині ЄС;

– наявність потужного міграційного потенціалу населення України, який підживлюється різницею у показниках соціально-економічного розвитку між Україною і ЄС;

- зовнішнього характеру: досить жорстка позиція ЄС до запровадження вільного руху робітників із Україною обумовлена:

– загальною негативною налаштованістю країн – членів ЄС до взаємного відкриття ринків праці між ЄС та третіми країнами, з якими утворено економічний союз;

– серед країн – членів ЄС відсутнє єдине бачення механізмів забезпечення доступу робітників із третіх країн на власні ринки праці. Як наслідок, практично нічого не говориться про вкрай актуальні проблеми режиму працевлаштування українських громадян на території ЄС.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, оцінюючи можливості та загрози для України від створення ЗВТ з ЄС, можна зробити декілька попередніх висновків:

- 1) ключова роль в економічних ефектах тут відводиться динамічним ефектам, тобто таким, що з'являються згодом;
- 2) значна зарегульованість ведення бізнесу в Україні призводить до падіння конкурентоспроможності вітчизняних виробників порівняно із закордонними. Водночас навіть для невеликих підприємств зростають можливості збуту української продукції на ринки ЄС;
- 3) технічні стандарти ведення бізнесу ЄС створюють в окремих випадках необхідність додаткових інвестицій, однак ці норми не протиставляються технічним стандартам експорту до інших країн, у тому числі й до МС;
- 4) угода з ЄС дозволить значно знизити (а може, й звести нанівець) спотворюючий вплив гігантського тіньового сектора в економіці України як у системі зовнішньої торгівлі, так і в конкурентному середовищі;
- 5) мовні бар'єри, відсутність безвізового режиму ускладнюють пошук партнерів та узгодження позицій, застосування менеджерських прийомів ведення бізнесу.

Література:

1. Гайдуцький П. Україна-ЄС: проблеми інтеграції / П. Гайдуцький // Дзеркало тижня. – 8.06.2013. – № 20. – С. 6.
2. Довган Д. Фонд допомоги Україні / Д. Довган // Дзеркало тижня. – 29.03.2014. – № 11. – С. 8.
3. Европейская интеграция и экономическое развитие : Т. 2 // Глобализация – европейская интеграция – экономическое развитие: в 2-х т. / В. Р. Сиденко; НАН Украины; Ин-т экон. и прогнозир. – К. : Феникс, 2011. – 448 с.
4. Мовчан В. Кількісна оцінка варіантів регіональної інтеграції України: глибока та всеосяжна зона вільної торгівлі з ЄС чи митний союз з Росією, Білоруссю та Казахстаном / В. Мовчан, Р. Джучі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ier.com.ua/ua/publications/consultancy_work/?pid=3107
5. Оцінка наслідків угоди про вільну торгівлю між Україною та ЄС / за ред. О. Шумило ; Міжнар. центр перспектив. дослідж. – Київ : ПП «Март», 2007. – 320 с.
6. Святенко А. Вільний доступ / А. Святенко // Дзеркало тижня. – 2014. – № 15. – С. 9.
7. Перспективи укладання угоди про вільну торгівлю між Україною та ЄС : попередній аналіз [Електронний ресурс] Кріс Косгроув, Марк Хеліер; Мін-во екон. України, 2010 – Режим доступу : [http://www.ctaeconomic.com/Scoring%20Report\(final%20UKR\).pdf](http://www.ctaeconomic.com/Scoring%20Report(final%20UKR).pdf)
8. Участь України в регіональних торговельних союзах: вигоди і виклики (аналітична доповідь Центру Разумкова) / Національна безпека і оборона. – 2007. – № 7. – С. 3–53.